

İstikrar Programı, I, II, III. Kotalar Tatbikatı, IV. Kota ve Müstakbel Kotaların Döviz Kaynakları

Mecmuamızın "Ekonomi Haberleri" sayfasını bu sayımızdan itibaren yeniden açmış bulunuyoruz. Meslekdaşlarımızı ve mesleğimizle ilgili teşekkülleri iktisadi bakımdan aydınlatacak olan bu sayfa, İKA (İktisat ve Ticaret Haberler Ajansı) Sahibi sayın ZİYA TANSU tarafından hazırlanacaktır. Bu münasebetle Ziya Tansu da yazı ailemize katılmış bulunuyor. Bu sayımızda -neşri aceleye geldiği için- yazarın 1943 sayılı son İKA Bülteninde neşredilen makalesini iktibas ediyoruz.

Yazan :
Ziya TANSU

15 Şubat 1960 da neşredilen IV. ithal kotalarını müteakip Ajansımıza muhtelif sualler tevcih edilmiştir. Bu suallerin, bilhassa ithalatın finansman imkânlarına karşı duyulan bir şüpheden mühlhem olduğu anlaşıyordu. Nitekim Ticari mahfiller ilân edilen IV. kota'nın sonuncu bir kota olup olmadığı suallerine ilâve etmekte idiler. Bu öyle bir sualdi ki cevabından ziyade, suali tahrik eden sebeplerin ehemmiyeti vardı.

Bundan dolayı yazımıza için esasına cevap veren bir tahlille girmeyi faydalı buluyoruz. Bizce mevsuk fikirleri ve reddi mümkün olmayan rakamları ihtiva eden bu tahlil şu kısımlardan teşekkül edecektir:

- 1 — Stabilizasyon Programı -istikrar programının tatbikatla alakalı irtibatları bakımından manası,
- 2 — 4 Ağustos 1958 den bu güne kadar neşredilen 4 kota'dan üçünün tatbikat seyri,
- 3 — IV. cü kota'nın terkihi ve ait olduğu devre,
- 4 — Yıllık dış finansman imkânları tahmini ve gider tahmini ve IV cü kota'nın bunda payı.

1. **İstikrar Programının tatbikatı** hükümet için ciddi ve çetin bir çalışma devresi açmıştır. Bu sebeptendir ki, stabilizasyon programının icaplarına uymak ve lüzumlu tedbirleri almak bakımından, hükümetin hemen hemen boş vakti yok gibidir. Hariciye Vekili başta olmak üzere Vekâletin teknisyenlerinin 4 Ağustos 1958 den bu yana faaliyetlerini yakından görenler için bu husus her türlü izahtan varestedir.

İşte bu çetin devrenin intibak gayretleri arasında, bir ayndan da tatbikatın gayeye uygun bir yola girmesini engelleyecek ihtimaller göz önünde bulundurularak, istikrar programının ve tatbikatında bilhassa sadık kalınması gereken hususların açık olarak ortaya konulmasına zaman ayrılmamıştır. Halbuki memleketimiz için hayati ehemmiyeti olan bu program hakkında bir açıklama değil seminer yapılması dahi gerekirdi. Alakalı her vatandaş kendine, düşen vazifeyi kavrayabilmesi için istikrar programının nereden doğduğunu, neyi temin edeceğini, bunun hükümete yüklediği vebibelerin

ne şekilde yerine getirileceğini, ithalatçı ve sanayici tüccarın mukadderatı bakımından programın ehemmiyetini ve buna muvazi olarak tüccarın dikkat edeceği esas unsurların ne olduğunu öğrenmesi gerekirdi. Bunların iyi anlaşılmanın olması bugünkü endişelerin başlıca amilidir. Biz burada bu mevzuda kısaca abonelerimizi tatmin edecek kadar bir tahlile yer vermeyi faydalı buluyoruz.

İstikrarsızlık ne demektir?

— Döviz ve altın rezervleri erimiş, -İhraç malları dış piyasalarda yok pahasına istismar konusu mevkiine düşmüş ve gelir kaynağı vasfını kaybetmiş, -İthalat seviyesi yükselmiş, açıklar vermiş, borçlanmış ve son ihracat gelirleri de bu borçlar tarafından yutulmaya başlanmış, -Esasen mevcut olmayan mallara, sanki talebi yok etmek ister gibi astronomik rakamlar homurdanan karaborsayı dahi tatmin eden bir enflasyon almış yürümüş, -Hasılı alamaz satamaz hatta en hayati ihtiyaçların dahi karşılanamaz hale gelinmiş...

Bu hale gelen bir varlıkta istikrar ihtiyacı uyanacaktır. Artık bir karar kılma devresine girmek isteyecektir. Yerleşme ve durulma imkanlarını arayacaktır.

Bu durumda olan bir varlığın benliğindeki kıymete inanmış dostları vardır. Bu dostlar ona elni uzatacak, aradığı yolu bulmasına yardım edecek hatta destekleyecektir. Yol bulunmuştur. Yardımlar temin edilmiştir.. Yürüyeni şaşırtmak maksadıyla sağdan soldan bazı laflar atılabilir veya destekleyici ikazlar vaki olabilir. Hatta, istikrar programının ta kendisi olan bu yolun bize dikte edilmiş bir yol olduğu ileri sürülebilir. Fakat istikrarı arayan kimse için bu engeller tesirsizdir. Benim için iyi olduğuna inandığım yolu seçtikten sonra artık o yol benimdir.

İstikrar programı dediğimiz bu yolun safhaları şunlar olacaktır:

— İlk önce karaborsayı, enflasyonu önlemek, piyasada mal bolluğunu temin etmek, -İstihsal kaynaklarını hareketle geçirecek yatırımları teşvik etmek ve bunun dışındakileri durdurmak, -tediye muvazenesini tesis etmek, borçları ekonomiyi zorlamayacak taksitlere bağlamak, -Peşin para ile ithalat yapıp faiz ödemekten kurtulmak, -Döviz sıkıntılarımızı istismar eden parazitlerin ihraç mallarımız için hazırladıkları kombinozonlardan

uzaklaşmak, ihraç mallarının değer fiatlarla ve döviz mukabilinde tutumunu sağlamak ve kuvvetli para sahalarıyla ticareti geliştirmek, -Ve böylece döviz rezervi yapan bir memleket haline gelebilmek.

Buraya kadar saydıklarımız muvaffakiyetle yürütüldüğü takdirde, istikrar programı yerine -istikrarın kendisi- mevcut olur ve o zaman "Çok istihsal eden, çok istihlak eden, çok ihraç eden, çok ithal eden" bir ekonominin dinamizmine ancak kavuşulmuş olur.

İstikrar hakkındaki bu umumi görüşlerden sonra şimdi memleketimize gelelim, 4 Ağustos 1958 den beri yukarıda saydığımız hedeflerden bazılarına kavuşulmuştur. Bazılarına kavuşabilmemiz için de daha çok çalışmamız gerekecektir.

Görüldüyorki, istikrar programı yalnız bir ithalat kotası meselesi değildir. Bu safhada, farzımahal bir ithalatçı ilerde bir kotanın daha ilân edilip edilmeyeceği hususunu istikrara aykırı bir gidişten dolayı tahkik zorunda kalmışsa o halde ilân edilecek bir kotayı değil, ya rın yiyeceğimiz ekmeği dahi düşünmemiz lazımdır. Halbuki dava bu değildir. İstikrar programı, istikrara kavuşmak için seçilmiş, birbirleriyle irtibatlı bir çok hedeflere ve o hedeflerden hiç birini kaybetmiyecek ve çigne-meyecek bir ahenk içinde yürümenin esaslarını ihtiva etmektedir. Böyle bir yürüyüşte bizim şimdi aştığımız safhalar nelerdir?.. Programın antienflasyonist politikasında muvaffak olunmuştur, mal bolluğu yaratmak için 17 ay içinde kotalardan I ve II ci önceden tesbit edilen plan dahilinde bütün transfer vecibeleriyle realize edilebilmiş, III cü kota tatbikatına ait transferlerin sonu da tamamlanmak üzeredir. IV. cü bir kota ilân edilmiştir. Binaenaleyh, IV. cü kota sonuncu değildir. Zira bunun aksi istikrar programının terkedilmiş olması demektir. Bunun neden böyle olacağı ise yukarıdaki izahatımızda ifadesini bulmaktadır. İstikrar programını, onun hedeflerine varmadan terketmek artık mümkün değildir. Filhakika şimdi beklediğimiz ve beklemekte yanılmadığımız husus bir başka kotanın ilân edilmemesi değil, bil'akis bütün listeleri libere edilmiş mallarla neşredilen kotaların ilân edilmesidir. Bu gün bu hedefe % 54 nisbetinde kavuşma imkânı verilmiştir. Yarın hedef % 70 öbürğün % 80 dir. Fakat, istikrarsız günlerin geriye dönmesi: imkânların takdirine, şartlara uymaya, bir kelime ile memleketi sevmeye bağlıdır. İstikrar programı verdiği imkânların suiistimali karşısında, en getrefilli bir kota tahsis sistemini geri getirmeye kadir-dir. İstikrarın uyulması zaruri olan şartlarına uymayan eğer bizzat hükümet ise dahi, aynı sorumluluk karşısında olacaktır.

2. IV. cü Kotadan önce neşredilen Üç kotanın bağı olduğu kıymet; I ci kota 175, II. ci Kota 171 ve III cü kota 246 milyon dolar olmak üzere 592 milyon dardır. Bu rakama, mezkur kotalara neşredilmelerinden sonra yapılan ilâve ve ekler ile liberasyon ve otomatik tahsis listeleri dahildir. I ve II ci kotaya ait bütün trans-

ferler yapılmış ve III cü kotaya ait transferlerin büyük bir kısmı ifa edilmiştir. III cü kotanın bakiye transferleri IV. cü kotaya sahne olan 1.1.1960- 31.12.1960 altı aylık devresinin gelirlerinden temin edilen imkânlarla transfer edilecektir.

Kota sistemi ile ithalatın tatbikatında karşılaşılan teknik güçlükler, bu güçlüklerin teşhisi ve giderilmesi için bir hayli zaman almaktadır. Bu sebepler, devrelerin başlayıp nihayete ereceği tarihlerin önceden kesin olarak tayinine imkân vermemektedir. Gecikme sebeplerinden başlıcası ise, Kotaların ilanı esnasında, kota tutarı kadar bir döviz rezervinin Merkez Bankasının eli altında bulundurulmasına imkân olmayışıdır. İşte "Bu işin sonu gelecek mi?" suali hattı zatında tabii kabul edilmesi lazım gelen mezkur sebepten ileri gelmektedir. Bu sual istikbalden emin olmamanın bir tezahürüdür. İstikrarın başlıca şartı ise, onu temine matuf gayretlere katılmak ve inanmaktır. Bu sebeple şimdi IV. cü Kota'nın hacmi ve bu kotanın ihtiyaçlarını karşılayacağı altı aylık devrenin dış finansman imkânlarını gözden geçirelim:

3. Tatbik edilen Üç kotanın verdiği bazı tecrübeler olması lâzım gelir. Üç kotada karşılaşılan aksaklıklar, ne gibi tedbirlerle giderilmeye çalışılmış? Bu tedbirlerden hangileri muvaffak olmuş ve hangileri büsbütün güçlük yaratmış? Bunlar IV. cü kotanın hazırlanması esnasında hatta kısmen III cü kotada araştırılmış hususlardır. IV. cü kota hazırlanırken alâkalılara o fikir hâkim olmuştur ki, önce, piyasanın son neşredilen kotanın sonuncu kota olduğu hususundaki kanaati ortadan kaldırılsın. Böyle arzunun en tesirli bir şekilde maksadı temin edebilmesi için her ne kadar Maliye Vekilinin Radyoda bir konuşma yaparak: "Şu anda 300 milyon dolarımız var, önümüzdeki altı ayda 200 milyon dolar daha kazanacağız, bir yıllık muhtemel gelirimiz ise 600 milyon dolardır" demesi beklenirse de, yukarıdaki paragraflarda havasını verdiğimiz istikrar programını tatbik eden bir memleket olarak biz, biraz da gelirlerimizin, adımlarımızın yürüyüş maharetine uygun ve muvazi olarak teraküm edeceğini ve bir yandan da mas-raflara gideceğini düşünmek zorunda olduğumuza göre yürüyüşümüzün ileriye güvenerek atılmış adımlarla devam etmekte olması olayını tabii karşılamak durumundayız. Ancak, hal böyle olunca dövizin gelişi ile kota tatbikatının seyri içinde tesiri olacak psikolojik amillerin iyi seçilmesi de şarttır. Mevcut döviz kadar, güvenilecek bu amillere dayanarak, daha liberal bir liste tatbiki cihetine gidilmesi ise, IV. cü kota için verilmiş isabetli kararlardan biridir.

Filhakika, istikrar programı gereğince tesis edilmiş bazı mali nizamlar, liberasyon cesaretini kırarak temayüllere karşı güvenilecek birer dayanak halindedir. Kaldı ki, tüccar bir imkân bulup da stoku yapmak isterse, liberasyon bu isteğin manasızlığını düşündürecek kuvvettedir. Bu izahatımızdan sonra, IV. cü Ko-

ta'nın hacmi ve bunun ait olduğu devredeki dış finansman imkânları daha iyi anlaşılacaktır.

Bilindiği gibi IV. cü kota 250 milyon dolar olarak takdim edilmektedir. Bunun 120 milyon doları liberasyon ve otomatik tahsis listeleri için tahmin olunmuştur. APA ve Serbest Dolar Sahası için tevzie tabi kota 100 milyon dolardır. 30 milyon dolarlık ithalat'ta Anlaşmalı memleketlerden yapılacaktır. Şimdi soru şu olması lâzım gelir: "Bu ithalat programına karşılık döviz geliri imkânı nedir?" Halbuki herkes bunun yerine, "IV. cü kotadan sonra bir kotanın ilan edilip edilemeyeceği"ni araştırmak istiyor.. İşte biz de hem birinci normal ve hem de ikinci anormal suallere cevap teşkil edecek bilgileri vermeyi faydalı buluyoruz:

4. Mevzuumuzun bu son paragrafında, IV cü kota devresinin döviz imkânlarını ve 1.1.1960 dan 31.12.1960 a kadar hemen kat'ilemiş olan döviz gelirlerimizi tahlil ederek neticeye varacağız:

a) 1.1.1960 dan 31.12.1960 a kadarki 12 ay içinde iki adet 6 aylık devre, vardır. Birinci 6 aylık devrenin ithalat gideri 250 milyon dolar olarak IV. cü bir kota olarak tesbit edilmiştir. Biz ikinci altı aylık devrenin giderini 200 milyon dolardan aşağı tahmin etmiyoruz. Ancak, IV. cü kotanın ilanındaki gecikmelerin, bu kotanın 31.12.1960 a kadarki bir devreyi kaplayacağını düşünmek lâzımdır. Bu takdirde altı aylık bir devrenin gelir ve giderlerine göre tanzim edilen IV. cü kotaya ilerde bazı ilâvelerin yapılacağını ve bunun böylece 250 milyon dolardan 300 milyon dolara yükseleceğini hesaba katmak gerekir.

b) 1960 dan önceki devrelerin kotalarına ait transfer bakiyeleri, 4 Ağustos 1958 den sonraki kredili ithalatın taksitleri, konsolidasyon taksitleri 1960 yılının ilk altı ay itibariyle 150 milyon olarak hesaplanabilir.

c) Bu duruma göre Dördüncü kotanın, ihtiyaçlarını tekabül ettiği altı aylık devrenin giderleri 450 milyon dolar civarındadır.

Buna karşılık 6 aylık bir devrenin geliri ne seviyededir? Sarahaten söylemek mümkündür ki, Apa ve Serbest dolar sahası memleketlerden devre başı ve sonu itibariyle 175 milyon dolarlık bir ihracat geliri temin edilmiş olacaktır. IV. cü kotaya ait devrede gelmesi mukarrer ICA yardımı 100 milyon dolar civarındadır. Aynı devre için Anlaşmalı memleketlerden gelmesi beklenen imkân ise yani ithalatın bu memleketlerden yapılacak kısmı ise 50 milyon dolar hesaplanmaktadır. Bu suretle 6 aylık devrenin geliri 325 milyon dolardır diyebiliriz.

İlaveleriyle birlikte 300 milyon dolar olması mümkün bulunduğunu söylediğimiz IV. cü kotanın 50 milyon dolarlık kısmının kredili ithalat yoluyla kullanılabilceğini düşünersek bu rakamı yine 250 milyon dolar olarak kabul etmek gerekir. Bu duruma göre, İthalat 250

mil. + Döviz gideri 150 mil = 400 milyon dolar, bu altı aylık devrenin döviz ihtiyacıdır. Altı aylık devrede gelirle gider arasında 75 milyon dolarlık bir aleyhte fark hasıl oluyor. Bu ise programı sarsacak bir manzara arz etmemektedir. Çünkü bahis konusu gelir altı ayın normal geliri olduğu halde ithalat yukarıda saydığımız sebeplerle 1960 senesinin sonuna doğru uzanacak ve yeni gelirler de gelmiş olacaktır.

Önümüzdeki bir yıl için döviz geliri olarak topluca şunları zikretmek kabildir: 1.1.1960 dan 31.12.1960 a kadar ihracat 350 mil \$. 1.1.1960 dan 30.6.1960'a kadar ICA'dan gelecek olan 100 mil. dolar, 1.7.1960 dan 31.12. 1960 akadar ICA'dan gelmesi gereken 65 mil. \$. Bunların yekûnu 515 milyon dolardır. Tetkiklerimiz onu göstermektedir ki bu devrede hükümet kredili ithalat imkânları üzerinde ehemmiyetle duracak ve yeni krediler temini cihetine gidecektir. Şimdi bu hususta İtalya ve Almanlarla müsbet temaslara mevcuttur. Ayrıca münferit olarak yabancı firmaların açtığı küçük kredilerin yekûnu da 100 milyon doları bulmaktadır. Alman ve İtalyan yeni kredileri realize edildiği takdirde 1960 yılının döviz gelirini 675-700 milyon dolar olarak kabul etmek lâzımdır.

Bu hesaplara göstermektedir ki, IV. cü kotanın döviz karşılığı bakımından endişeyi mucip bir hal mevcut olmadığı gibi bu kotayı müteakip ilan edilecek kotalar için dahi şimdiden nıkbın hesaplar yapılması mümkündür. İstikrar programının esas prensipleri olan, enflasyona karşı amansız mücadele devam ettikçe, tediye muvazenesini islah etmeyecek yatırımlara priorite verilmedikçe, arz ve talebin esas olduğu piyasa nizamına doğru gidis terkedilmedikçe bu kotaların da devam edeceğine kat'i surette inanmak lâzımdır.

★

İçinde bulunduğumuz istikrar devresinin basamaklarını bir bir yukarı çıkan ve başlangıcında mevzuunu verdiğimiz yazı burada sona eriyor. Ancak şimdi yeni daha doğrusu dertlerimizin öteden beri başında geleni ne ait problemlere doğru tekrar basamak basamak aşağıya inelim.. O zaman görürüz ki yılda temin edebildiğimiz dövizin sadece 350 milyon doları öz kaynaklarımızıza dayanmakta geriye kalan kısmı tamamen borç veya yardım şeklinde bulunmaktadır. Bize senede 600 milyon dolar lazımdır. Halbuki 350 milyon dolar kazanabiliyoruz. Açığı kendi kazancımızla nasıl kapatacağız? Bu sualin cevabını vermek için ne kadar istihsal ettiğimiz, ne kadar yediğimizi inceleyen ve ihracat gelirlerimizin en kısa hangi yoldan artabileceğini inceleyen bir yazıyı şimdikinin II. ci kısmı olarak ilerde neşredebiz. Bu ikinci yazımız vecibelerimizin başında gelen dış borçlarımızın umumi seviyesi, ve terkibine ait bir paragrafla mevzua girecektir.